

bylo možno pouštět se do podrobností; učebnice má však umožnit četbu snadnějších textů denního tisku a časopisů, takže zájemci mají možnost sledovat současný život v Polské lidové republice četbou novin nebo poslechem rozhlasu. Konverzační témata se týkají základních situací, v kterých se může ocitnout Čech při rozhovoru s Poláky.

Mluvnická část obsahuje základní poučení o mluvnici polského jazyka. Jsou zde obsaženy živé jazykové jevy se zdůrazněním podobností a rozdílů češtiny a polštiny. Není to však — a ani nemůže být — úplná mluvnice, která by vyčerpávala veškerou mluvnickou látku.

Cvičení jsou zpracována tak, aby byly procvičeny důležité části mluvnice a často potřebná slovíčka.

Vychází-li učebnice v době, kdy Polská lidová republika oslavuje tisíciletí svého státu, v době, kdy se v nejbývalé míře rozvíjí spolupráce obou našich zemí, je zde zajisté nejeden důvod, proč předkládáme našim pracujícím tuto stručnou příručku jazyka bratrského národa, s nímž nás pojí tisíciletá minulost, v jejíchž slavných historických obdobích se projevila jednota lidu obou našich národů.

Na tuto slavnou minulost navazuje tvořivý dnešek. Spolupráce se projevuje ve všech oblastech. Rok od roku stoupá výměna výrobků, zařízení závodů, výměna kulturních statků, návštěvy umělců, spisovatelů atd. Neustále se zvětšuje počet našich turistů, kteří tráví svoji dovolenou v Polsku a seznamují se se životem polského lidu. Doufáme, že k prohloubení těchto přátelských styků přispěje i tato učebnice a každý, komu její obsah pomůže osvojit si polský jazyk a poznat polskou kulturu.

Dali mi chleba. — Ten obraz jest na stole. — To jest matka a to jest syn. — Oko za oko. — Oni mi to dali. —

Věty, které jste právě přečetli, jsou české — a jsou také polské. Vyslovují se v polštině téměř stejně jako v češtině a znamenají v obou jazycích totéž.

Čeština a polština jsou si velmi blízké. Řada českých a polských slov je podobných ve výslovnosti a ve významu. Naproti tomu je však mnoho slov, která znějí v obou jazycích stejně nebo skoro stejně, ale znamenají v každém jazyce něco zcela jiného. Na jedné straně nám tedy čeština bude při učení pomáhat, avšak na druhé straně musíme dát pozor, aby nás podobnost polštiny a češtiny nesváděla k chybám.

V této učebnici budeme vycházet vždy ze srovnání češtiny a polštiny. Všimneme si shod, ale také rozdílů a budeme klást největší důraz na to, abychom při učení nedělali chyby vznikající z nesprávných analogií.

V češtině máme samohlásky krátké a dlouhé. Polský jazyk tento rozdíl v délce samohlásek nezná. Všechny samohlásky se v polštině vyslovují krátce. Nepatrné zdloužení samohlásky můžeme někdy slyšet jen u samohlásek, které jsou v přízvučné slabice, je to však pouze známka důrazu a ne charakteristická vlastnost samohlásek. Řada českých a polských slov se liší jen délkou v češtině, např. *chory, dobry, dym, mleko, mokry, mama, lipa, suchy* aj. Budeme si tedy pamatovat první základní pravidlo polské výslovnosti:

Všechny polské samohlásky jsou krátké.

Českému písmenu *v* odpovídá v polském pravopise *w*. Písmeno *v* se v polštině vyskytuje jen v několika málo užívaných cizích slovech. Jinak se vždy píše *w*, které se vyslovuje stejně jako české *v*, např. *trawa*, *woda*, *zdrowy* (zdravý).

Polské písmeno *ń* se vyslovuje zcela stejně jako české *ň*, např. *koń* [koň] — kůň.

Po *k* a *g* se v polštině píše vždy *i*, tedy jinak než v češtině. Toto pravidlo se vztahuje i na cizí slova. Např. *drogi* (drahý), *kilka* (několik), *taki* (takový).

V češtině je přízvuk vždy na první slabice slova. V polštině je přízvuk takřka ve všech případech na předposlední slabice, např. *trawa*, *sobota*, *Katowice*. Jestliže se při skloňování, časování nebo stupňování mění počet slabik ve slově, přesouvá se přízvuk vždy na předposlední slabiku tvaru, např. *mokry*, 2. pád čísla jednotného *mokrego*, *Katowice*, 2. pád *Katowic*. Druhé pravidlo polské výslovnosti tedy zní:

Přízvuk je v polštině na předposlední slabice slova.

Toto pravidlo má některé výjimky. Není jich mnoho a snadno si je lze zapamatovat. Zatím si řekneme jen toto:

Z cizích slov mají slova zakončená na *-ika* nebo *-yka* přízvuk na třetí slabice od konce, např. *republika*, *turystyka*.

Při časování mají některé tvary minulého času a podmiňovacího způsobu přízvuk na třetí nebo i na čtvrté slabice od konce. O tom si řekneme podrobněji v lekcích 5.

Výslovnost polských samohlásek *a*, *e*, *o*, *u* se neliší od výslovnosti odpovídajících českých samohlásek.

Polské *i* a *y* se píše ve slovech slovanského původu takřka vždy tam, kde se v podobných českých slovech píše *i* nebo *y*. V psaní není tedy mezi češtinou a polštinou značnějšího rozdílu, avšak ve výslovnosti ano. Výslovnost polského *i* se zřetelně liší od výslovnosti polského *y*. Polské *i* je zavřenější než české *i*, polské *y* se blíží ruské samohlásce *ы*. Česká výslovnost *i* a *y* je mezi polskou výslovností *i* a *y*. Rozdíl ve výslovnosti polského *i* a *y* je nápadný zvláště při šeptané výslovnosti; *i* má mnohem vyšší tón než *y*.

Skupina *-ie-* odpovídá ve výslovnosti českému *-ě-* ve všech případech kromě po měkkých sykavkách (viz str. 14). Např. *biedny* [bědny] — ubohý, *papieros* [pápěros] — cigareta apod.

Skupinu *-mie-* vyslovujte vždy jako [mje], nikoliv [mše], jak je to obvyklé v češtině, např. *miejsce* [mjejsce] — 'místo' apod.

Písmeno *ó* (tzv. čárkované, *kreskowane o*) se ve výslovnosti neliší od *u*, např. *który* [ktury] — který. Výslovnost je vždy krátká! Dbejte na to, protože Češi rádi prodlužují výslovnost *ó*, což je nesprávné.

Důležitou kapitolou polské výslovnosti a pravopisu jsou *sykavky*. Čeština má dvě řady sykavek: *c*, *s*, *z* a *č*, *š*, *ž*, kdežto v polštině jsou tři řady:

s	ś	sz
z	ź	ż
c	ć	cz
dz	dź	dż

Polské *c*, *s*, *z* se vyslovuje stejně jako v češtině. Spřežka *dz* je znělým protějškem *c*; vyslovuje se jako jedna hláska, nikoliv rozděleně, asi jako v českém slově *lecdy* [ledzdy].

Spřežky *cz, sz* a také písmeno *ż* se vyslovují přibližně jako české *č, š, ž*. *Dź* je opět znělým protějškem k *ć*, vyslovuje se jako jedna hláska *dź* (viz náš *dźbán*).

Souhlásky *s, z, c, dz, sz, ż, cz, dź* a také spřežka *rz* (viz str. 11) se v polské mluvnici nazývají *souhlásky funkčně měkké*. Je to důležité pro skloňování a časování, jak uvidíme později. Píše se po nich vždy *y*, tedy obráceně než v češtině.

Příklady: *syrena, zysk, obcy* (cizí), *rodzynek* (rozinka), *szynka* (šunka), *czyn, duży* (velký), *czekoladka* (čokoládový bonbón).

Souhlásky *ś, ź, ć* a *dź* čeština nemá. Naučíme se nejprve jejich výslovnosti.

ś se vyslovuje takto: okraj zadní části jazyka přitiskneme k horním zubům, špičku jazyka opřeme o dolní přední zuby a aniž bychom měnili tuto polohu jazyka snažíme se vyslovit *š*. Hláska, kterou vyslovíme, je velmi měkké *š*.

ź vyslovujeme při stejné poloze jazyka jako při *ś*, přičemž se snažíme vyslovit *ž*. Je to opět velmi měkké *ž*.

ć vyslovujeme jako *t* a *ś* dohromady; dostáváme tak hlásku, znějící jako velmi měkké *č*.

dź je znělým protějškem k *ć*; jazyk máme ve stejné poloze jako při *ć* a vyslovujeme *d'* a *ż* současně, čímž dostáváme velmi měkké *dž*.

Výslovnost funkčně měkkých souhlásek *sz, cz, ż, dź* a *rz* (viz dále) je nutno zřetelně odlišovat od výslovnosti měkkých souhlásek *ś, ć, ź* a *dź*. Nejlépe je slyšet rozdíl mezi funkčně měkkými a měkkými při šeptané výslovnosti. Šeptáme-li polské *cz, sz, ż* a porovnáme-li je se šeptanými českými *č, š, ž*, slyšíme, že šeptané *cz, sz, ż* je hlubší (má nižší tón) než šeptané české *č, š, ž*.

Naproti tomu je šeptané *ć, ś, ź* mnohem vyšší (má vyšší tón) než české *č, š, ž*. Vycházíme-li tedy ze šeptaného českého *č, š, ž*, pak je šeptané polské *cz, sz, ż* poněkud hlubší a šeptané polské *ć, ś, ź* značně vyšší než odpovídající české sykavky.

Vyslovujte nejprve šeptem a pak nahlas: *grać* (hrát), *gracz* (hráč), *jeść* (jíst), *jeszcze* (ještě), *mieć* (mít), *miecz* (meč).

Spřežka *rz*, která odpovídá českému *ř*, se vyskytuje jednak ve slovech, jež jsou si v češtině a polštině podobná a jež mají v češtině *ř*, jednak ovšem v řadě polských slov, která nemají podobný hláskový protějšek v češtině, např. *rzucac* (házet). Tato spřežka se vyslovuje dvojím způsobem:

1) jako *ż* na počátku slova, mezi samohláskami a po znělých souhláskách, např. *rzeka* [žeka] — řeka, *morze* [može] — moře, *grzeczny* [gžečny] — zdvořilý;

2) jako *ś* na konci slova, před neznělými souhláskami a po neznělých souhláskách, např. *lekarz* [lekaš] — lékař, *gorzki* [goški] — hořký, *trzy* [tšy] — tři.

Po *rz* se vždy píše *y*.

Písmena *ą* a *ę* označují *nosové samohlásky*, které čeština vůbec nemá. *ą* označuje *nosové o*, *ę* označuje *nosové e*.

ą se v zásadě vyslovuje *oⁿ*, podobně jako *-on-* v českém slově *Tonča*.

ę se v zásadě vyslovuje *eⁿ*, podobně jako *-en-* v českých slovech *tenký, sklenka*.

Uvedeným způsobem se vyslovují nosovky před *c, cz, dz, t, d, k, g*, např. *nędza* (bída), *tędy* (tudy), *więc* (tedy), *rękawiczka* (rukavice).

Před *s, z, ś, ź, sz, ż, f, w* a *ch* se *ą* a *ę* vyslovují jako

skutečné nosovky. Je to podobná výslovnost jako v předchozích případech, pouze s tím rozdílem, že se při vyslovování *-n-* nedotkneme špičkou jazyka tvrdého patra. Z hlásky *-n-* zůstane pak jen nosový pazvuk. Např. *kąsać* [kousat], *brązowy* [hnědý].

Před *ć* a *dź* vyslovujeme *q* jako *oⁿ* a *ę* jako *eⁿ*, např. *pięć* [pět].

Před *p* a *b* se vyslovují nosovky jako *om* a *em*, např. *dąb* [dub], *tępy* [tupý], *dębowy* [dubový].

SLOVIČKA

bardzo přisl.¹ velmi, velice
biedny, -na, -ne ubohý
brązowy, -wa, -we hnědý
czekolada ž čokoláda
czekoladka ž čokoládový bonbón
czyn *m* čin
dąb *m* dub
dębowy, -wa, -we dubový
dobry, -ra, -re dobrý
drogi, -ga, -gie drahý
duży, -ża, -że velký
dym *m* dým, kouř
gorzki, -ka, -kie hořký
gracz *m* hráč
grać hrát
grzeczny, -na, -ne zdvořilý, hodný
chory, -ra, -re nemocný, chorý
i sp. a
jest 3. j. je
jeszcze ještě
jeść jíst
Karol Karel

kąsać kousat
kilka několik
koń *m* kůň
który, -ra, -re který
lekarz *m* lékař
lipa ž lípa
mama ž máma
miecz *m* meč
mieć mít
miejsce *s* místo
mleko *s* mléko
mokry, -ra, -re mokrý
morze *s* moře
nędza ž bída
obcy, -ca, -ce cizí
papieros *m* cigareta
pięć čisl. pět
republika ž republika
rękawiczka ž rukavice
rodzynek *m* rozinka
rzeka ž řeka
rzucac házet
sobota ž sobota
suchy, -cha, -che suchý

syrena ž siréna
szczęśliwy, -wa, -we šťastný
szynka ž šunka
taki, -ka, -kie takový
ten, ta, to *zám.* ten, ta, to
tędy přisl. tudy
tępy, -pa, -pe tupý

trawa ž tráva
trzy čisl. tři
turystyka ž turistika
więc tedy
woda ž voda
zdrowy, -wa, -we zdravý
zysk *m* zisk

CVIČENÍ

I. Naučte se správné výslovnosti. Pozor na přízvuk!

- Mleko — dym — dobry — mokry — chory — suchy — koń — woda — zdrowy — drogi — kilka — taki.
- Republika — turystyka.
- Miejsce — biedny — papieros.
- Gracz — grać; miecz — mieć; jeszcze — jeść.
- Grzeczny — trzy — rzeka — lekarz — morze — gorzki — rzucac.
- Czyn — duży — zysk — syrena — szynka.
- Tędy — nędza — rękawiczka — więc — kąsać; pięć — dąb — dębowy — tępy.

II. Přeložte:

- Sucha trawa — dobre mleko — biedny gracz — chory koń — grzeczny Karol — duże morze — szczęśliwa mama — droga szynka — duża rzeka — dobry papieros — brązowy dym — tępy miecz.
- To jest dobre miejsce. — 2. Taka dobrá mama. — 3. Gorzka czekolada. — 4. Suchy dąb. — 5. Mleko jest zdrowe. — 6. Morze jest duże. — 7. Karol jest grzeczny. — 8. To jest dobrý lekarz. — 9. Gracz, który jest chory. — 10. Rodzynek jest dobrý. — 11. Ten miecz jest tępy. — 12. Trawa jest mokra. — 13. Mama jest szczęśliwa. — 14. To jest dobrá woda.
- Suché místo — zdvořilý lékař — velká šunka — nemocná máma — dobrý čokoládový bonbón — drahá cigareta — hnědá rukavice — dobrý hráč — velká rozinka.
1. Karel je šťastný. — 2. To je velký kůň. — 3. Máma je nemocná. — 4. Ta šunka je dobrá. — 5. To je drahá cigareta. — 6. Je to dobrý čin. — 7. To je velký dub. — 8. To místo je dobré. — 9. To je hnědá rukavice.

¹ Slovníkové zkratky a vysvětlivky jsou uvedeny ve vyklápečí příloze na str. 24.